

standpunt te kunnen uitdragen. Vol overtuiging zocht zij de rol van politieke martelares. Hulshoff verzette zich resoluut tegen iedere poging van familie en vrienden haar tegen zichzelf te beschermen. Aan een door hen georganiseerde ontvoering naar Duitsland wist zij spoedig te ontsnappen, en toen de ingehuurde topadvocaten Johan Valckenaer en Willem Bilderdijk de jonge vrouw wilden vrijpleiten met een beroep op haar zwakke geestesgesteldheid, werden zij prompt door haar aan de kant gezet. Als 'ware patriot' en 'goede republikein' liet zij zich van 1806 tot 1808 opsluiten in het Amsterdamse verbeterhuis. Toen Hulshoff in 1809 opnieuw in het gevang belandde, toonde zij zich echter minder recalcitrant. Nu was zij wel bereid mee te werken aan een vluchtpoging. Na in haar cel van kleding te hebben gewisseld met de naaister van haar moeder wisten geestverwanten haar naar Groot-Brittannië te laten ontkomen.

Volgens Wiersma was Hulshoff inmiddels tot het inzicht gekomen dat de vrijheid van het vaderland niet zozeer gebaat zou zijn met haar hernieuwde opsluiting, als wel met het uit de weg ruimen van keizer Napoleon, die deze vrijheid steeds weer met voeten trad. Nu zijn er in de secundaire literatuur wel enkele aanwijzingen te vinden dat Hulshoff een aanslag op de Franse alleenheerser zou hebben beraamd, maar harde bewijzen ontbreken. Ook Wiersma heeft die niet boven tafel kunnen krijgen. De kunstmatig opgebouwde spanning aan het einde van haar boekje, met speculaties over de mogelijke moordplannen tijdens Napoleons bezoek aan de ingelijfde Hollandse departementen in 1811, eindigt dan ook abrupt in een anticlimax. Op de laatste bladzijden lezen wij dat Hulshoff opnieuw van mening was veranderd en, in plaats van met een ponjaard naar Amsterdam te reizen, met een bijbel naar New York vertrok. Daar publiceerde zij weliswaar in 1817 nog een handboek voor republikeinen, maar gaf zij zich gaandeweg toch geheel over aan een piëtistische geloofsbeleving. Pas in 1820 keerde zij naar Nederland terug.

In *Mietje Hulshoff* worden inderdaad 'de spannende belevissen van een gedreven domineesdochter' (10) beschreven. Maar Wiersma's bewering dat zij haar heldin *duidelijk* voor de lezer neerzet — 'Zonneklaar werpen de bronnen uit het verleden hun licht op mijn lens. Losse stukjes vallen in elkaar. Er zijn geen gaten meer' (9) — is beslist onjuist. Zeker, de auteur heeft grondig bronnenonderzoek verricht, maar wist daarmee niet alle hiaten in Hulshoffs levensgeschiedenis te vullen. Men krijgt de indruk dat haar impressionistische, naar 'vie romancée' neigende proza dit moet maskeren. Daarbij worden overigens, omwille van de literaire vorm, ook de wél bekende feiten — zoals Hulshoffs geboorte- en overlijdensdata of de titel van haar pamflet uit 1809 — bewust in het vage gelaten. Voor die feiten en vooral voor een analyse van die feiten blijven we voorshands aangewezen op het standaardwerk van Joor.

Wiersma schrijft voortdurend op suggestieve wijze, en niet alleen over de nooit gepleegde aanslag op Napoleon. Ook voor een goed begrip van haar hoofdpersoon essentiële zaken, zoals Hulshoffs complexe psychologie, het al dan niet bestaan van een breder revolutionair complot of hoe tirannenmoord te rijmen is met het geweldloze doopsgezinde geloof, worden door de auteur slechts vragenderwijs aangestipt. Voeg hierbij de niet in ieder opzicht even gelukkige compositie — vooral het eerste hoofdstuk wekt verwarring — en een wel erg simplistische en soms ook onjuiste beschrijving van de historische context, en men kan niet anders oordelen dan dat het hier gaat om een mislukt vormexperiment.

A. J. C. M. Gabriëls

W. van der Plas, *Katwijkse klederdrachten 1800-1985* ('s-Gravenhage: De Nieuwe Haagsche, 2003, 140 blz., €39,-, ISBN 90 77032 30 4).

Het dragen van klederdracht is in Nederland vrijwel uitgestorven. Maar anderzijds is het on-

derzoek naar klederdracht springlevend, gezien de verschillende tentoonstellingen en boeken die de laatste jaren over dit onderwerp zijn verschenen. Het hieronder besproken boek over Katwijkse klederdrachten is op een bijzondere wijze tot stand gekomen. Als afstudeerproject van haar studie boekillustrator leek het Wil van der Plas aardig om de klederdracht van haar Katwijkse voorouders op te tekenen — letterlijk én figuurlijk. Zij legde contact met het Katwijks Museum, dat zijn fiat aan het project gaf.

Het onderzoek richt zich op de vissersdracht van Katwijk aan Zee. Als uitgangspunt is de klederdracht uit het depot van het museum genomen, die de periode 1800-1985 bestrijkt. Aanvullende informatie over de kledingstukken is verkregen uit verschillende bronnen zoals literatuur, foto's, schilderijen en boedelinventarissen. Ook zijn parallellen met andere streekdrachten gemaakt. Dit was noodzakelijk, omdat lang niet alle kledingstukken bewaard zijn gebleven. Veel kledingstukken werden namelijk zo lang hergebruikt tot ze helemaal 'op' waren.

Het boek valt in twee delen uiteen: in het eerste deel wordt de nette dracht van de vissersvrouwen en -mannen besproken. In het tweede deel komen de dagelijkse dracht en de werkdracht aan bod. De vrouwendracht bestond uit drie onderdelen: het jak, de rok en daaroverheen het schort. De mannen droegen op hun beurt een lange broek met klepsluiting en een hemd met daaroverheen een 'kesjak'; een kielachtig bovenkledingstuk.

Vooraf in de nette vrouwendracht — de dracht die men met name zondags droeg — zijn veranderingen zichtbaar. De vissersvrouwen keken de modetrends af van de burgerdracht en pasten deze toe op hun eigen kleding. Dit gebeurde echter niet met grote snelheid en bovendien werd ook niet elke trend overgenomen. De vissersdracht moest namelijk vooral praktisch zijn. Ook beschikten de vissersvrouwen niet over dure stoffen; zij moesten het doen met bedrukt katoen uit Engeland en Frankrijk. In de negentiende eeuw waren vooral paarse jakjes met bloemendessins geliefd, een exponent van de zogenaamde 'Biedermeierstijl'. In de loop van de twintigste eeuw domineerden de zwarte stoffen. Dit kwam doordat veel vrouwen in de rouw waren. En omdat steeds meer jonge vrouwen afstand deden van de dracht, bleven de oudere vrouwen — dikwijls weduwen — over.

Bij de mannendracht deed begin twintigste eeuw de kabeltrui zijn intrede. Dit had waarschijnlijk te maken met het feit dat de Katwijkse vissers langere zee-reizen maakten en meer vis meebrachten, waardoor de opbrengst toenam. Er konden dus duurere kledingstukken aangeschaft worden. Ook de Katwijkse mannen zijn in de loop van de twintigste eeuw overgestapt van de specifieke dracht op de algemene mode.

De daagse- en werkdracht bestond uit allerlei oude kledingstukken. Men besteedde hierbij geen aandacht aan mode. Sommige vrouwen oefenden een eigen beroep uit en pasten hun kleding daarvoor aan. De visloopster (visverkoopster) bijvoorbeeld droeg een strohoed met een 'wrong' waarop zij een mand met vis kon dragen. Daarnaast bond ze een wit gestreken schort voor, wat een goede indruk moest maken op de klanten. De vissers droegen 'oliegoed': met olie geïmpregneerde, waterafstotende kledingstukken, zoals een kiel.

Als illustratief werk mag het boek over Katwijkse klederdrachten een geslaagd project worden genoemd. De auteur heeft duidelijk veel onderzoek gedaan en heeft de veranderingen in de dracht zelfs per strekkende centimeter kunnen beschrijven. Bij elke reconstructie van een stijl worden detailtekeningen van bijvoorbeeld het stofpatroon gegeven. In aparte hoofdstukken wordt bovendien nader ingegaan op onderdelen als kappen, sieraden en schoeisel.

In historisch opzicht ontbreekt nog het een en ander. In het begin van het boek wordt terecht opgemerkt dat kleding iets zegt over de drager ervan. (9) Het boek is echter eerder te beschouwen als een stijlgeschiedenis dan als een sociale geschiedenis. De vissers die de kleding dragen, zijn anonieme personen. Het is echter juist de bedoeling dat de mensen een echt gezicht

krijgen. Er moet kortom nog onderzoek worden verricht naar de mens áchter de dracht. Hierbij zijn ook verschillen tussen kust (vissers) en land (boeren) van belang, die verder reiken dan alleen verschil in rijkdom. Het boek verschaft evenwel een uitstekende visuele basis voor nader historisch onderzoek.

Cristel Stolk

W. Wennekes, T. Broekmans, *Het boek van Hengelo 1802-2002. Kroniek van een industriestad* (Hengelo: Broekhuis, 2002, 306 blz., ISBN 90 70162 377).

Dit fraai uitgevoerde jubileumboek is uitgegeven naar aanleiding van het tweehonderdjarig bestaan van de gemeente Hengelo op 1 mei 2002. Journalist Wim Wennekes kreeg begin 2000 van de gemeente Hengelo de opdracht de geschiedenis van de stad te beschrijven. Wennekes overleed echter halverwege zijn opdracht, in 2001, waarna zijn echtgenote Trix Broekmans werd verzocht het boek te voltooien.

De lezer wordt in 23 korte hoofdstukken op de hoogte gesteld van de vele veranderingen die zich in de twee eeuwen, sinds Hengelo in 1802 op eigen benen kwam te staan, hebben voorgedaan. In het eerste hoofdstuk, waarin wordt ingegaan op de vroege geschiedenis van Hengelo, leren we dat de basis voor de textielnijverheid al door boerenwevers in de Karolingische tijd werd gelegd. Tussen de daaropvolgende elf chronologische hoofdstukken in, worden in aparte hoofdstukken belangrijke gebeurtenissen of onderwerpen uit een bepaalde periode beschreven.

Bestuurlijke ontwikkelingen, sociaal-economische en demografische gegevens, maar ook het culturele leven worden in deze uitgave op adequate en boeiende wijze onder de aandacht van de lezer gebracht. Ook de fabrikanten en de inwoners worden niet vergeten. Zo is hoofdstuk 5 gewijd aan de grondlegger van de Hengelose metaalindustrie, Charles T. Stork. De in 1822 te Oldenzaal geboren Stork, die zich al op veertienjarige leeftijd 'werkgever' mocht noemen, vestigde zich in 1855 in Hengelo. Mooi en informatief zijn de in de biografische schets opgenomen citaten uit door Stork in 1861 aan zijn vrouw geschreven brieven. De namen van Charles T. Stork, die van zijn broers en hun zonen worden overigens nog vele malen in deze publicatie genoemd. Gezien hun betekenis voor deze industriestad is dat niet verwonderlijk.

Hoofdstuk 19, 'Hengelo in oorlogstijd: verwoesting en verzet', is met 28 bladzijden het langste hoofdstuk van dit boek. Aan de verzetsdaden van 'dwarse inwoners', onder wie burgemeester Van der Dussen en dokter H. Hartstra, wordt evenals aan de gevolgen van de bombardementen waardoor Hengelo werd getroffen, uitgebreid aandacht geschonken. Daarnaast wordt in aparte kaders aandacht besteed aan de april/mei-staking van 1943 en aan de geschiedenis van de joodse gemeenschap in Hengelo.

De teloorgang van de Nederlandse textielindustrie kostte in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw duizenden arbeiders hun baan. Ook de jaren tachtig waren volgens de auteurs magere jaren. Niet alleen grote industrieën kwamen met slechte berichten naar buiten, ook de gemeente zelf moest als gevolg van olopemde tekorten, drastisch saneren. De inwoners werden er niet vrolijk van. Acties waren het gevolg. Deze voor de stad en haar inwoners zo belangrijke gebeurtenissen worden dan ook door de auteurs op de voet gevolgd.

Het boek van Hengelo 1802-2002 moet voor de inwoners, mede door de zeer vele foto's waarmee het boek is geïllustreerd, een feest van herkenning zijn. De in het laatste hoofdstuk beschreven pogingen om Hengelo met Enschede te laten fuseren, zullen de Hengeloërs nog